

Asta Lapinmäki

Sota Helsingissä lapsen silmin

Sota Helsingissä lapsen silmin

© Asta Lapinmäki

Ulkoasu: R. Penttinen
Kustantaja: Mediapinta, 2011

ISBN 978-952-235-274-3

Sisällys

Talvisota alkaa	7
Talvisota loppuu.....	24
Jatkosota alkaa	26
Mannerheim Hangossa.....	28
Kaikesta oli pulaa.....	34
Saksalaiset Helsingissä	44
Sairastelua.....	47
Avustusta rintamalle.....	49
Maaliskuun 20. päivän pommitus.....	50
Sotinäyttely ja esineitä sodasta.....	52
Suurpommitukset Helsingissä.....	55
Asemasota päättyy ja tulee välirauha.....	61
Sota loppuu	66
Lähteitä	68

Talvisota alkaa

Olin vielä pieni tyttönen, kun talvisota puhkesi. Oli syksyisen oloinen päivä marraskuun 30. 1939. Talvi ei ollut vielä varmistanut otettaan. Koulunkäyntini oli vasta alkutaipaleella. Koulupäivät olivat lyhkäiset, 3-4 tuntia päivittäin. Loppupäivä oli hyvää aikaa leikkiä, ulkoilla ja puuhata mitä mieli.

Mutta tänään ei menty kouluun. Sota oli alkanut.

Tänä historiallisena päivänä olimme leikkitoverini Irman kanssa päättäneet mennä ulos leikkimään. Irma asui Annankatu 29:n naapuritalossa, nimeltä Simonlinna, Annankadun ja Simonkadun kulmauksessa. Talojen pihat olivat yhteydessä toisiinsa, niitä yhdisti käytävä. Tästä kai johtui, että talojen lapset ystäväystyivät keskenään ja leikkivät jännittäviä piha-leikkejä isolla joukolla.

Minulla oli useampiakin ystäviä Simonlinnassa. Simonkadun varrella oli Simonkenttä, jonka laidassa oli kallio. Lasten nimittämänä se oli ”Kaltsi” ja suosittu leikkipaikka. Kallion laelta avautui näköala, joka käsitti linja-autoaseman ja Esson bensiaseman.

Tänään emme menneet Kaltsille, meillä oli muuta jännittävämpää kiikarissa. Irman koti oli iso avara asunto.

Simonkadulta pääsi paraatirappuun, kun taas asunnon toisessa päässä keittiön ovi johti toiseen pienempään rappuun, jonka ulko-ovi vei Annankadun puoleiseen porttikäytävään. Irman perheessä oli kotiapulainen, muistaakseni Helvi nimeltään. Hän hoiti keittiön puolen ja katsoi lasten, Irman ja hä-

nen isoveljensä Jorman perään, kun vanhemmat olivat muissa puuhissaan.

Korttelia, jossa talomme sijaitsivat, ympäröi Annankadun kanssa yhdensuuntaisena Yrjönkatu ja Simonkadun kanssa yhdensuuntaisena Eerikinkatu.

Kortteli oli meille lapsille kyllä tuttu, se oli syynätty joka puolelta. Pieniltä tytöiltä ei tietenkään jäänyt huomaamatta, että Yrjönkadun puolella oli Suojeluskunnalla paikka eräässä talossa.

Siellä kulki solttupoikia sisään ja ulos. Oli mukavaa seurata niitä, olimme jo aikaisempina päivinä keksineet tämän kohteen.

Siinä seistessämme alkoi kuulua hurjaa ammuntaa kesken kaiken. Mitä tuo oli? Ne ampuvat Postitalolta! huudahti Irma. Tiesimme, että Postitalon katolla on ilmatorjunta. Hei, huusimme toisillemme, eivät ne huvikseen ammu tuolla tavalla, nyt on tosi kysymyksessä.

Saimme siinä hetkessä jalat allemme ja juoksimme niin kovaa kuin ikinä jaksoimme. Kun pääsimme Simonkadulle, putoilevien pommien ilmanpaine rikkoi ikkunoita, niiden sirpaleet helisivät kadulle. Juostessamme lasinsirut narisivat kenkiemme alla. Ilmanpaine heitti Irman katuun. Joku tuli apuun. Jatkoin epätoivoista juoksuani, jotta pääsisin Simonlinnan rappukäytävään. Tuntui, kuin viime hetket olisivat olleet käsillä, sota oli totisesti alkanut.

Lopulta pääsin Simonkadulta Simonlinnan rappukäytävään. Rapussa ovelta johtavassa käytävässä oli armeijan upseeri. En tiedä, mistä hän siihen oli tullut, mutta meitä oli siinä kaksi, varmaan vaikutin pieneltä hänen rinnallaan. Muistan suunnattoman pitkän harmaan manttelin, joka hänellä oli yllään. Tilanne oli yllättänyt hänetkin täysin, vaikutti siltä kuin hän olisi ollut komentamassa isoa joukkoa, toinen käsi ojentaunut ylös, jalat harallaan kuin tietämättä, mihin suuntaan pitäisi mennä.

Katsoessamme ulko-ovelle, näimme ison mustan sienen muotoisen pilven nousevan linja-autoaseman suunnalta, palopommin aiheuttama.

Kohta olinkin Simonlinnan väestönsuojassa, miten sinne jouduin, yksin vai jonkun kanssa, siitä ei ole muistikuvaa.

Annankatu 29, kirjoittajan öljyvärimaalaus

Simonlinna

"Kalviainen" kirjoittajan öljyvärimaalauk

Yrjönkatu 36, Suojeluskunnan paikka

*Kirjoittajan öljyvärimaalaus ”Ruotsalainen kansakoulu”
Kansakoulukatu 2-4, Annankatu 30. Helsingin ensimmäisen
koulurakennuksen peruskivi murattiin joulukuussa 1884.
Arkkitehtinä oli Gustaf Nyström. Koulu on toiminut kahdeksan
vuosikymmentä ruotsalaisena kansakoulurakennuksena.*

Kirjoittajan öljyvärимаalaus. Annankatu 32 – Kansakoulukatu 1. Täällä sijaisi Freneckellin Kirjapaino Oy ja talon omisti Rafael Freneckell. Puutalon on piirtänyt arkkitehti Ole Gripenberg ja se valmistui vuonna 1923. Talo purettiin 1960-luvun alussa.

Vaikkei Suomen joutumista sotaan uskottu tai haluttu uskoa, oli kuitenkin varauduttu väestönsuojan rakentamiseen. Jokaisessa talossa oli sellainen, myös pommisuojaksi nimetty. Niissä kyseessä oleva tila varustettiin hirsillä lattiasta kattoon, katon sortumisen estämiseksi. Hirsien välissä oli penkit istumista varten. Tällaisessa suojassa istuin tuoreen puun tuoksussa. Tässä vaiheessa puhkesin itkuun kaiken kovan kokemuksen jälkeen. Paikka, jossa olin, tuntui kuitenkin oikealta, täältä minua tullaan etsimään, jos vaan kyetään. Minua viitisen vuotta vanhempi isovelji Eero tulisi kyllä. Mutta miten hänen on käynyt? Ja äidin ja isän? Isä oli töissä. Äiti on varmaan kovin huolissaan.

Äiti ja Eero olivat työn touhussa olohuoneen ja ruokasalin ikkunoiden ääressä. Ikkunalasien rikkoutumista ja niiden sirpaleiden putoamista kadulle haluttiin estää liimaamalla paperiliuskoja ikkunalaseihin.

Ikkunapaperit olivat n. 3 cm levyistä valkoista rullissa myytävää liimapaperia, joissa toisella puolella oli hyvä liima. Tätä paperia vedettiin ikkunapuihin, joiden raoista veti kylmää ilmaa talvisin. Nyt niille tuli toinen käyttö, lasiin liimattiin ristiin rastiin.

Me asuimme neljännessä kerroksessa Simonlinnan viehisessä talossa Annankadulla. Olohuoneessa meillä oli erkeri-ikkunat, joista näki hyvin kolmeen ilmansuuntaan. Äiti ja Eero olivat liimailemassa paperiliuskoja, kun he yhtäkkiä näkivät Hietalahdesta päin tulevan pommikoneita. Oli kirkas aurinkoinen sää, ja he näkivät koneista putoilevien pommien kiiltävän auringossa. Pommit viheltelivät ilkeästi ilmassa pudotessaan.

Äiti ja Eero kiiruhtivat vinhaa vauhtia väestösuojaan.

Noin kello 15.00 maissa pääsi kahdeksan pommikonetta yllättämään Hietalahdelta päin suuntaan Eduskuntatalo. Pommeja osui Teknilliseen Korkeakouluun, Lönnrotinkatu 35:een, Fredrikinkadulle ja linja-autoasemalle ym.

Kauaa ei minun ollut tarvinnut odotella väestönsuojassa, ennen kuin Eero tuli ja löysi minut. Oli helpottavaa kuulla, että äiti myös on turvassa. Hälytys ohi -äänen kuultuamme lähdimme kotiin. Itse hälytysääni oli pahasti myöhässä, niin täydellisesti venäläiset pääsivät yllättämään.

Se tunnelma, jonka koin kotona pommituksen jälkeen oli uskomattoman kolkko ja ankea. Lähistöltä kuului vasaran pauketta, kun rikkoutuneiden ikkunoiden paikalle hakattiin vanerilevyjä ja muuta suojaa kylmyyttä vastaan. Mikään ei ollut entisellään, olimme kaikki kokeneet jotain hyvin draamaattista.

Kun päivä pimeni illaksi, kolkkous vain yltyi. Kaikki oli pimeänä, asunnot ja katuvalot, etteivät mahdolliset pommitus-koneet löytäisi kaupunkia. Muistan kovin elävästi, miten seisomme, meidän perhe, erkkeri-ikkunan luona.

Kauempana näkyi tulen loimua siellä täällä pimeyden keskellä. Pommitetut kohteet paloivat siellä yhä. Muistan itkelleeni ja valittaneeni, että haluan täältä pois.

Äiti oli vähän miettinyt, voisimmeko lähteä Kauniaisiin äidin sisaren luo. Jo kohta hän menikin puhelimelle ja soitti tädille, joka sanoi, että olimme tervetulleita. Valmistauduimme lähtöön, välttämättömimmät tavarat mukaan ottaen. Onnistuisimmeko pääsemään millään kulkuneuvolla Kauniaisiin, siitä ei ollut tietoa. Junat ja bussit täyttyivät poislähtijöistä.

Menimme linja-autoasemalle koettamaan onneamme. Löysimme lopulta bussin, jolla pääsisimme perille. Siihen pyrkijöitä oli kuitenkin monta. Ihme kyllä mahduimme mukaan, ehkä siinä auttoi sekin, että äiti oli kahden lapsen kanssa. Isä jäi kaupunkiin, hänen piti huomenna mennä töihin.

Seuraavana päivänä ilmaantui taas Helsingin ylle kaakosta länteen yhdeksän pommikonetta. Ne pommitivat Sörnäisten kaupunginosaa. Koneet lensivät harvinaisen matalalla ja ampuivat konekivääreillään ihmisiä kadulla.

Suomalaiset saivat alasammutuksi muutaman pommikoneen jo heti alkupäivinä, ehkäpä venäläisille yllätyksenä. Jouluun toisen päivän jälkeen tuli kahden viikon jakso pilvisiä säitä, jotka eivät soveltuneet ilmahyökkäyksiin. Nyt saatoimme tulla takaisin Helsinkiin käymään.

Talvisota oli alkanut marraskuun 30. päivänä kolme tuntia sen jälkeen, kun venäläiset joukot ilman sodanjulistusta olivat ylittäneet rajan Karjalan Kannaksella. Jo aamulla kello 9-10 maissa oli kahteen kertaan ollut ilmahyökkäyksiä Helsingissä. Malmille, Pasilaan ja Tikkurilaan sekä Santahaminaan pudotettiin pommeja. Tämä tapahtui kauempana keskustasta, jotenka minulla ei ole näistä muistikuvaa.

Palattuumme Helsinkiin käymään, kävimme katsomassa pommitettuja kohteita. Äidin toiseksi vanhin sisar, moster Karin, asui perheineen Lönnrotinkadun alussa Hietaniemen hallista vielä eteenpäin. Kyläilimme usein toistemme luona, joten Lönnrotinkatu rakennuksineen oli tuttua seutua minulle.

Pommien aiheuttama tuho oli pahannäköistä. Tulee mieleen vielä muurilaastin katku rikkoutuneiden talojen ääressä.

Lönnrotinkatu 35:een, vinosti vastapäätä Hietaniemen hallia, oli osunut räjähdyspommi. Puolet talosta oli pelkkänä raunio-
kasana katutasossa. Talo oli katkennut jotensakin kylpyhuoneiden kohdalta. Muistan elävästi, kuinka korkealla jossain viidennessä kerroksessa pyyheliina heilui tulessa seinässä naulakossaan. Oli helppo kuvitella, miten niiden ihmisten kävi, jotka jäivät rakennukseen.

Tämäntapaista tuhoa oli paljon. Kaikkiaan kuoli sodan ensimmäisessä pommituksessa 91 henkilöä, vaikeasti haavoituneita oli 36 ja lievästi noin 200. Koneiden todettiin pudottaneen yhteensä noin 133 räjähdyspommia ja 60 palopommia. Näistä kuitenkin iso osa pudotettiin mereen.

Kohta ensimmäisten sodan päivien jälkeen tuli määräys pakkoevakuoinnista. Lapset pois kaupungista ja samoin myös muu väestö, joka kynnelle kykeni. Väestönsiirrot Helsingistä hoiti Helsingin poliisikunta Uudenmaan läänin poliisitarkastajan johdolla.

Kun vielä lasketaan mukaan asevelvolliset, jotka kuljetettiin rintamalle, väheni Helsingin väkiluku 250 000:sta 65 000 henkeen.

Lastenkliniikka evakuoitiin puutarhaoppilaitokseen Lepaalle Hattulaan joulukuun alussa. Määränpäänä piti olla Harjavalta, mutta junamatka päättyi yllättäen Hämeenlinnaan, kun armeija tarvitsi junan sotilaskuljetuksiin. Lapset ja hoitajat olivat yhden yön lyseolla, kunnes paikka löytyi Lepaalta. Puutarhaoppilaitos oli varautunut ottamaan vastaan hevos-

sairaalan, mutta sinne tulikin Ylppö lapsipotilaineen. Sairaala toimi Lepaalla koko talvisodan ajan.

Lastenlinnan sairaala puolestaan siirtyi talvisodan ajaksi Arrajoen kartanoon Nastolaan. Lastenhoidon lisäksi Arrajolla koulutettiin uusia hoitajia. Arvo Ylppö piti kartanossa luentoja oppilaille.

Meidät siirretään Kauniaisiin, se asia oli sovittu. Äitini vanhin sisar asui isossa huvilassa lähellä Kauniaisten rautatieasemarakennusta noin 200 metrin päässä siitä. Ylikäytävältä kulkevalla tiellä, Asematie nimeltään, maasto lähti reippaasti nousemaan, joten huvila oli näkyvällä paikalla.

Tätini oli leski ja hänellä oli kolme poikaa ja yksi tytär. Kaksi pojista oli rintamalla, nuorin oli vielä kotona.

Huvilassa oli kaksi kerrosta. Alakerrassa oli iso veranta ja puolet huonetiloista oli ravintolana. Tällä tätini ansaitsi elantonsa. Alakerrassa oli lisäksi iso keittiö, jossa kaikki ruoka valmistettiin. Ja omassa käytössä oli vielä tilava huone, ruokasalina toimiva, siinä oli myös vuode ja piano. Asematien

Kauniaisten huvila, jossa moster Sigrid asui perheineen.

varrella tädilläni oli myös kahvila matalassa liikehuoneistorakennuksessa.

Huvilan yläkerran huoneista saimme käyttöömmme suurimman huoneen. Se oli tilava huone, joten minäkin sain siihen ihan ikioman nurkkauksen. Sinne olin tuonut mukaani leikkikaluja ja nukkeja.

Näiden kahden pilvisten ilmahälytystaukoviikkojen aikana saimme noudetuksi tavaramme Kauniaisiin, niin että saatoimme asettua aloillemme.

Toiseen kerrokseen johtavien portaiden yläpäässä olevan pienen aulan vastakkaisella puolella oli huone, johon Lönnrotinkadun päässä asuva tätini, moster Karin, asettui miehineen. Heillä oli kaksi tyttäretä, mutta he olivat jo aikuisia ja asuivat toisilla paikkakunnilla.

Verannan yläpuolella oli parvekehuone, siinä asusteli nuorin kotona oleva poika, jota kutsuttiin nimellä ”Egi”, hänen ristimänimensä oli Erik. Hän rakasti luontoa, metsässä samoilemista ja oli kiinnostunut kasveista ja eläimistä. Hänellä oli valtava perhoskokoelma. Oli monta kehikkoa, joissa seisoi perhonen poikineen neulan varressa kiinni. Varmaan niissä oli jo meidän päivinämmme sukupuuttoon kuolleita hyönteisiä. Eikä siinä kaikki. Hänellä oli suorakaiteenmuotoisia laatikoita, joiden sivustoilla oli tiheä verkko ja sisällä viherkasveja. Näissä kehittyivät perhoset täydellisen muodonvaihdoksen kautta toukasta kotiloksi ja täysikasvuiseksi perhoseksi. Näitä laatikoita oli myös meidän huoneessamme, ne kun veivät aika paljon tilaa. Myöhemmin hänellä kuulemma oli näitä myös rintamalla asemasodan aikana.

Sota vei suurimman osan ajasta nuoren pojan elämässä, hän kävi päivittäin suojeluskuunnassa, siellä olivat myös hänen ikäisensä kaverit. Muistaakseni hän ehti värväytyä kevätpuolella vapaaehtoisena sotaan ennen aikojaan, muttei ehtinyt olla rintamalla pitkään ennen sodan loppumista. Innostusta rintamalle oli, kun vanhemmat kaverit olivat lähdössä.

Kauniaisissa oli myös hälytys sireenit. Niiden ääni ei ollut

nouseva ja laskeva kuten Helsingissä, vaan erikoinen valittava ääni. Vaara ohi -merkki oli sama suora ääni molemmissa paikoissa. Heti taivaan muututtua selkeäksi alkoivat ilmahälytykset. Aivan sodan alussa hälytyksen sattuessa makasimme kaikki pihalla puun alla piilossa hangessa kynä suussa hampaiden välissä. Se kuulemma estäisi ilmanpaineen sattuessa puraisemasta kieleensä. Tämä toimenpide nauratti meitä monesti jälkeensä. Kuka lie moisen keksinyt?

Sodan aikana tuli aivan jokapäiväiseksi tavaksi, että kun joku oli kuulevinaan lentokoneen surinaa, hän varoitti muita: ”Hiljaa”. Ja sitten kaikki kuulostelivat yhdessä. Koneet saattoivat yllättää ennen yleistä ilmahälytystä. Täydessä pommilastissa olevilla pommikoneilla oli aivan erilainen ääni kuin hävittäjillä. Sen erotti. Pommikoneet lähestyivät Helsinkiä usein juuri Kauniaisten suunnalta, sieltä ei ollut kuin kuusi-kilometriä Helsinkiin.

Ravintoloitsijatädilläni oli 16-vuotias tytär, Solveig. Tämä halusi lopettaa koulun päästäkseen lastenhoitokurssille. Hän oli kovasti mieltynyt pikkulapsiin. Solveigia pyydettiin haakeutumaan kurssille vuoden päästä, ikää ei ollut tarpeeksi. Hänelle tarjoutui mahdollisuus lasten hoitoon eräissä perheissä Virossa ja hän lähti Viljandiin.

Sodan uhka alkoi näyttäytyä ilmeiseltä ja äitinsä pyysi Solveigia palaamaan sieltä kotiin. Hän tulikin, mutta kun ei lyhyen ajan kuluessa mitään tapahtunut, hän lähti takaisin. Seuraavana päivänä puhkesi talvisota ja hän jäi Viroon sodan ajaksi.

Venäläiset miehittivät Viron talvisodan aikana. Väli rauhan tultua tytär Solveig yritti saada luvan tulla kotiin. Venäläinen virkailija sanoi, ettei hänen pidä lähteä Suomeen. Virossa hänen on parempi olla. Lupaa ei annettu. Solveig yritti toistamiseen ja silloin oli apuna lapsiperheen rouva, joka selvitti, että tytön äiti Suomessa on yksin ja tarvitsee apua. Lopulta lupa myönnettiin.

Muistaakseni hän tuli vihoviimeisellä mahdollisella laivalla koto Suomeen ennen jatkosotaa.